

4. *Постанова Верховного Суду України від 27 жовтня 2016 року [Електронний ресурс]. Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/C77C4F09B0663A29C225806B0056B5AA](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/C77C4F09B0663A29C225806B0056B5AA).*
5. *Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13-14, № 15-16, № 17. – Ст. 112.*
6. *Про державний бюджет України : Закон України від 21 грудня 2016 року № 1801-VIII // Голос України від 27.12.2016. – № 248.*

Ященко А.М.

*професор кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ,
д.ю.н., доц.*

ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ МОЖЛИВІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Кримінальна відповідальність, як відомо, є основним заходом державного реагування на порушення кримінально-правових заборон. Визначаючи зміст кримінальної відповідальності окремі науковці останнім часом звертають увагу на те, що її не слід ототожнювати виключно з обов'язком зазнати покарання [7, с. 53–55]. У зв'язку з цим, спираючись на наявні новітні наукові уявлення про сутність цього непростого соціального феномену [4, с. 293; 8, с. 10; 3, с. 98], зазначимо, що кримінальна відповідальність являє собою негативну оцінку в обвинувальному вирокі суду вчиненого кримінального правопорушення і особи, яка його вчинила (визнання особи винною у вчиненні кримінального правопорушення з констатацією факту його вчинення), а також зазнавання винною особою конкретних заходів кримінально-правового характеру, заснованих на примусі (обмеженні прав і свобод особистого, майнового чи іншого характеру) або заохоченні (стимулюванні) позитивної постримінальної поведінки, а також недоцільності здійснення кримінального провадження.

Під застосуванням кримінальної відповідальності, на нашу думку, слід розуміти діяльність уповноваженого органу (суду) щодо прийняття та закріплення у відповідному процесуальному документі (обвинувальному вирокі) остаточного рішення про призначення, заміну або пом'якшення, продовження, припинення або визначення регламентованих законом юридичних наслідків вчиненого кримінального правопорушення.

Діяльність із застосування кримінальної відповідальності пов'язана з певними послідовними стадіями, яким, у свою чергу, властиві певні етапи. Варто зазначити, що у процесі такої правозастосовної діяльності, на її окремих стадіях і етапах, можуть виникнути ситуації, наявність яких унеможливує застосування кримінальної відповідальності. Їх виникнення пов'язано з констатацією відповідних обставин, які можуть бути обумовлені різними об'єктивними умовами.

Аналіз приписів чинного КК України дозволяє виділити декілька таких обставин. По-перше, до них належать обставини, що виключають можливість застосування кримінальної відповідальності у зв'язку з наявністю підстав і умов для застосування заохочувальних заходів кримінально-правового характеру, заснованих на стимулюванні соціально прийнятної (допустимої) поведінки особи. У даному випадку мова йде про обставини, що виключають злочинність діяння (ст. ст. 36–43, ч. 1 ст. 433 КК України). Зазначимо, що тут соціально прийнятна поведінка, з одного боку, виключає можливість застосування кримінальної відповідальності, а, з іншого боку, породжує застосування відповідного заохочувального заходу кримінально-правового характеру, який реалізується поза межами кримінальної відповідальності.

По-друге, до таких обставин належать обставини, що виключають можливість застосування кримінальної відповідальності у зв'язку з наявністю підстав і умов для застосування заохочувального заходу кримінально-правового характеру, заснованого на стимулюванні позитивної поведінки особи під час вчинення кримінального правопорушення на стадіях попередньої злочинної діяльності (ст. 17, ч. 1, 2 ст. 31 КК України). Твердження про те, що юридичним наслідком наведених законодавчих приписів є виключення кримінальної відповідальності не є новим. В. П. Тихий з цього приводу зазначає, що у даному випадку кримінальна відповідальність виключається, бо шляхом добровільної відмови особа припиняє створену нею небезпеку, не дає їй реалізуватися, перетворитися на фактичне заподіяння шкоди об'єкту, перешкоджає закінченню злочину [5, с. 222]. Формулювання «не підлягає кримінальній відповідальності», очевидно означає, що особа не притягується до кримінальної відповідальності, тобто особі у встановленому законом порядку не повідомляється підозра у вчиненні кримінального правопорушення (п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України). У зв'язку з цим, твердження окремих науковців про те, що добровільна відмова є підставою звільнення від кримінальної відповідальності [1, с. 92], на нашу думку, є сумнівним, адже якщо особа не притягується до відповідальності, її неможна і звільнити від

такої відповідальності. Отже, за логікою законодавця текстуальне позначення «не підлягає кримінальній відповідальності» засвідчує не що інше, як виключення кримінальної відповідальності. Крім того, хотілося б зауважити, що у даному випадку виключення кримінальної відповідальності обумовлено безпосередньо відсутністю підстави притягнення до кримінальної відповідальності за незакінчений злочин. В юридичній літературі, як відомо, зазначається, що підставою кримінальної відповідальності за незакінчений злочин є склад незакінченого злочину. Незакінчений злочин (готування та замах на злочин), у свою чергу, – це умисне, суспільно небезпечне діяння, яке не містить усіх ознак складу злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК, у зв'язку з тим, що злочин не було доведено до кінця з причин, які не залежали від волі винного [5, с. 205]. Подібне визначення незакінченого злочину, на нашу думку, повністю узгоджується з приписами ст. ст. 14 і 15 КК України. Разом з тим, враховуючи наведені законодавчі положення, а також той факт, що у разі добровільної відмови злочин не доводиться до кінця, не з причин, які не залежали від волі винного, а з власної волі особи за наявної можливості довести його до кінця, то такий злочин навряд чи можна вважати незакінченим як до моменту добровільної відмови, так і після неї, хоча, зауважимо, окремі науковці з цього приводу висловлюють й іншу таку точку зору [1, с. 93]. Інакше кажучи, готування до злочину або замах на злочин, як види незакінченого злочину, визнаються такими лише за умови, що злочин не було доведено до кінця з причин, які не залежали від волі винного. У зв'язку з цим, у разі добровільної відмови кримінальна відповідальність виключається саме внаслідок відсутності у діях особи складу незакінченого злочину як такого. Така позиція власне і знаходить свою підтримку в практичній діяльності [10].

По-третє, до обставин, що виключають можливість застосування кримінальної відповідальності, належать обставини, що виключають таку можливість, у зв'язку з відсутністю в діянні складу закінченого кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 19, ч. 2 ст. 385, ч. 2 ст. 396 КК України). Подібне твердження, як і попереднє, також не є новим. П. Л. Фріс зазначає, що наведені кримінально-правові норми, а саме ч. 2 ст. 385, ч. 2 ст. 396 КК України, становлять інститут обмеження дії законодавства про кримінальну відповідальність і за своєю природою наближені як до інституту обставин, що виключають злочинність діяння, так і до інституту звільнення від кримінальної відповідальності [11, с. 218–219]. Ми схильні вважати, що ці кримінально-правові норми навряд чи

наближені до інституту звільнення від кримінальної відповідальності. Навряд чи вони наближені і до інституту обставин, що виключають злочинність діяння (принаймні в його традиційному розумінні), адже його становлять обставини, засновані на соціально прийнятній правомірній поведінці особи, яка у даному випадку відсутня. Більш імовірним, уявляється, є те, що вони власне є різновидом обставин, що виключають кримінальну відповідальність. З їх змісту вбачається, що серед необхідних об'єктивних і суб'єктивних ознак складу злочину, який є єдиною і достатньою підставою кримінальної відповідальності за закінчений злочин, відсутній такий елемент злочину як суб'єкт злочину, що власне і засвідчує відсутність складу закінченого кримінального правопорушення як такого і, водночас, належність їх власне до обставин, що виключають кримінальну відповідальність.

По-четверте, до таких обставин належать і обставини, що виключають можливість застосування кримінальної відповідальності у зв'язку з наявністю дипломатичного імунітету (ч. 4 ст. 6 КК України). Окремі науковці стверджують, що ч. 4 ст. 6 КК України належить до інших видів звільнення від кримінальної відповідальності [1, с. 66–67], з чим, на нашу думку, погодитися неможна і ось чому. Згідно чинного кримінального процесуального законодавства України звільнення від кримінальної відповідальності може бути здійснено лише судом. Це свідчить про те, що звільнення може бути застосовано судом лише після проведеного відповідного досудового розслідування, в межах якого особі у встановленому законом порядку повідомляється про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Проте, виникає запитання: «Яким чином особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності, якщо вона не підлягає вітчизняній кримінальній юрисдикції?». Як відомо, відповідно ст. 29 Венської конвенції про дипломатичні зносини особистість дипломатичного агента є недоторканою. Він не підлягає арешту або затриманню в якій би то не було формі. Частиною 1 ст. 31 декларовано, що дипломатичний агент користується імунітетом від кримінальної юрисдикції держави перебування [2]. Згідно з ч. 1 ст. 13 Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні глава дипломатичного представництва і члени дипломатичного персоналу користуються імунітетом від кримінальної, адміністративної юрисдикції України та юрисдикції судів України у цивільних справах [9]. Отже, процесуально звільнити особу від кримінальної відповідальності у зв'язку з дипломатичним імунітетом вкрай складно, якщо взагалі можливо. Тому тут можна вести мову лише про «виклю-

чення з-під кримінальної юрисдикції» [6, с. 26]. Це означає, що кримінальна відповідальність не тільки не застосовується, але і не можуть бути застосовані інші заходи кримінально-правового характеру, у тому числі і звільнення від кримінальної відповідальності.

Нарешті, по-п'яте, до таких обставин належать обставини, що виключають можливість застосування кримінальної відповідальності у зв'язку із зазнаванням кримінального покарання за вчиненні злочини за межами України (ч. 2 ст. 7 КК України).

Підсумовуючи вищевикладене, таким чином, зазначимо, що у процесі правозастосовної діяльності, на її окремих стадіях і етапах, можуть виникнути ситуації, в яких унеможливується застосування кримінальної відповідальності. Їх виникнення пов'язано з констатацією відповідних обставин, які можуть бути охарактеризовані за різними ознаками і іменуватися у загальному вигляді як обставини, що виключають застосування кримінальної відповідальності. Юридична природа цих обставин може стати предметом подальших наукових розвідок.

1. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монограф. / Ю. В. Баулін. – К. : Атіка, 2004. – 296 с.
2. Венская конвенція о дипломатических сношениях 18 апреля 1961 г. : Конвенція ; Міжнародний документ від 18.04.1961 р. ; Ратифікація 21.03.1964 р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_048.
3. Гришук В. К. Доктринальне розуміння форм реалізації кримінальної відповідальності людини / В. К. Гришук // Актуальні проблеми кримінальної відповідальності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 жовт. 2013 р. / редкол. : В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2013. – С. 93–98.
4. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М. І. Хавронюка. – К. : Ваіте, 2014. – 944 с.
5. Кримінальне право України : Загальна частина : підруч. / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін [та ін.] ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна ; – 5-те вид., перероб. і допов. – Х. : Право, 2015. – 528 с.
6. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – [5-те вид.]. – Х. : Право, 2013. – Т. 1 : Загальна частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін [та ін.]. – 2013. – 376 с.
7. Куц В. М. Від дихотомії «злочин – покарання» до кримінального правопорушення та кримінально-правових засобів реагування / В. М. Куц // Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у ХХІ столітті : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 15–16 листопада 2013 р. ; у 2 ч. – Львів : Західноукраїнська організація «Центр правових ініціатив», 2013. – Ч. 1. – С. 53–55.

8. Панов М. І. Проблеми кримінальної відповідальності та її правового регулювання / М. І. Панов // Актуальні проблеми кримінальної відповідальності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 жовт. 2013 р. / редкол. : В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2013. – С. 7–13.
9. Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні : Указ Президента України від 10.06.1993 р. № 198/93 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/198/93>.
10. Ухвала Ставищенського районного суду Київської області від 24.07.2015 року по справі № 378/664/15-к [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/47310636>; Ухвала Києво-Святошинського районного суду Київської області від 29.07.2016 року по справі № 369/5575/15-к [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/59296248>; Вирок Києво-Святошинського районного суду Київської області від 04.10.2016 року по справі № 369/7346/16-к [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/61831445>.
11. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми : монограф. / П. Л. Фріс. К. : Атіка, 2005. – 332 с.

Андрушко А.В.

Ужгородський національний університет,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін та міжнародного кримінального права,
к.ю.н., доц.

ПРОБЛЕМИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ПОМІЩЕННЯ В ПСИХІАТРИЧНИЙ ЗАКЛАД

На сьогодні єдиним кваліфікованим видом незаконного поміщення в психіатричний заклад є поміщення до такого закладу завідомо психічно здорової особи, що спричинило тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 151 КК України).

Поняття «тяжкі наслідки», спричинені незаконним поміщенням особи в психіатричний заклад, у юридичній літературі трактується по-різному.

Смерть потерпілого та/чи його самогубство до тяжких наслідків відносять В.І. Борисов [4, с. 121], І.А. Вартилицька [2, с. 118], Т.В. Варфо-